

16 верасня – 80 гадоў з дня нараджэння (1931) П. Ф. Лысенкі, вучонага-археолага

К. Д. Варанько, вядучы бібліёграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Яркай вяхой у беларускай навуцы стала вывучэнне старажытнай гісторыі паўднёвай часткі Беларусі археолагам Пятром Фёдаравічам Лысенкам.

Нарадзіўся будучы даследчык у в. Зарачаны Полацкага раёна Віцебскай вобласці ў сям'і сельскага служачага. У 1953 годзе П. Ф. Лысенка з адзнакай скончыў гістарычны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута. Пэўны час настаўнічаў у Бярэзінскім раёне Мінскай вобласці, але мары пра навуковую дзейнасць не пакідалі яго. У 1960 годзе паступіў у аспірантуру Інстытута гісторыі Акадэміі навук БССР. Пасля заканчэння вучобы ў 1964 годзе ён застаўся працаваць у інстытуце. У 1973–1980 гадах быў загадчыкам сектара, у 1980–2001 гадах узначальваў аддзел сярэднявечнай археалогіі.

У 1960-ыя гады маштабнае археалагічнае вывучэнне старажытных гарадоў на тэрыторыі Беларусі толькі пачыналася. Малады вучоны ўдзельнічаў у экспедыцыях у Тураў і Пінск, вынікі якіх былі апублікаваны ў сумеснай з Г. В. Штыхавым брашуры «Древнейшие города Белоруссии» (1966). Кандыдацкую дысертацыю на тэму «Города Туровской земли» Ф. Лысенка абараніў у 1971 годзе. У выдадзенай у 1974 годзе манаграфіі пад такой жа назвай былі прааналізаваны гісторыя фарміравання і развіцця Тураўскай зямлі, яе эканамічны ўзровень і ўзнікненне на яе тэрыторыі трынаццаці гарадоў, гісторыя якіх разгледжана на падставе пісьмовых і археалагічных крыніц. У даследаванні гарадоў Тураўскай зямлі вучоны асноўную ўвагу засяродзіў на вывучэнні старажытнага Брэста (летапіснага Бярэсця). Складаная і цяжкая праца расцягнулася амаль на два дзесяцігоддзі. У 1968 годзе быў адкрыты старажытны горад. Упершыню для драўлянай бытавой архітэктуры старажытнасці П. Ф. Лысенка выявіў жыллёвыя пабудовы на 12–13 вяскоў з аконнымі праёмамі. Пры раскопках прасачыў

планіроўку і забудову горада, структуру гарадской гаспадаркі, што з'яўляецца адной з асноўных праблем у даследаванні сацыяльнай гісторыі Старажытнай Русі. Сярод падобных помнікаў Усходняй Еўропы Бярэсце займае адно з першых месцаў па колькасці знойдзеных драўляных пабудоў, што дае ўяўленне пра масавае гарадское драўлянае дойлідства. Усебаковае вывучэнне пабудоў з'яўляецца значным укладам вучонага ў распрацоўку пытанняў старажытнага гарадскога будаўніцтва. У 1982 годзе помнік атрымаў надзейнае сховішча. Быў створаны на месцы раскопак археалагічны музей «Бярэсце», дзе на агульнай плошчы ў 370 кв. м экспануюцца дзве вулічныя маставыя, 28 драўляных жылых і гаспадарчых пабудоў, рэшткі глінабітных печак XIII стагоддзя. Багатыя матэрыялы, атрыманыя пры шматгадовых даследаваннях гарадзішча старажытнага Бярэсця, пасля дасканалы вывучэння былі апублікаваны П. Ф. Лысенкам у манаграфіі «Берестье» (1985), па якой у 1987 годзе ў Маскве абараніў доктарскую дысертацыю. Вучоны выдаў навукова-папулярную манаграфію аб гэтым унікальным помніку «Открытие Берестья» (1989). У 1993 годзе П. Ф. Лысенку прысвоена прафесарскае званне.

Археолог праводзіў палявыя даследаванні ў Пінску, Слуцку, Давыд-Гарадку, Клецку, Рагачове, Мазыры і інш. У Тураве ім было вывучана язычніцкае капішча. На пляцоўцы замчышча знойдзены новы ўнікальны аб'ект — крыж, цалкам выкладзены з цэглы, аналогіі якому невядома ва Усходняй Еўропе. Упершыню быў ускрыты падмурак праваслаўнага храма XII стагоддзя ў Тураве. Пазней вучоны выдаў манаграфіі «Туровская земля XI–XIII вв.» (1999; 2-е выд., 2001), «Древний Туров» (2004), «Сказание о Турове» (2006; 2-е выд., 2007). Шматгадовая праца даследчыка падрыхтавала глебу для ўзнікнення ў Тураве новага музейнага комплексу гарадскіх старажытнасцей, што з'яўляецца важнай часткай

гісторыка-культурнага асяроддзя Палесся. У 2005 годзе быў створаны археалагічны музей «Древний Туров». Пётр Фёдаравіч абраны ганаровым грамадзянінам горада Турава.

На працягу сваёй навуковай дзейнасці археолаг вывучаў матэрыялы пахавальных помнікаў старажытнага насельніцтва, вынікам чаго стала манаграфія «Дреговичи» (1991). У 1997 годзе выйшла з друку навукова-

папулярная манаграфія вучонага «Древний Пинск, XI–XIII вв.», прысвечаная 900-годдзю старажытнага горада.

За навуковыя дасягненні ў вывучэнні беларускай спадчыны П. Ф. Лысенка ў 2002 годзе стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. Сваёй археалагічнай дзейнасцю вучоны заклаў трывалы падмурак для далейшых даследаванняў айчыннай гісторыі.

Працы П. Ф. Лысенкі

Туровская земля, IX–XIII вв. / П. Ф. Лысенко ; НАН Беларусі, Ін-т гісторыі. — 2-е изд. — Минск : Беларус. навука, 2001. — 268 с.

Древний Туров / П. Ф. Лысенко ; НАН Беларусі, Ін-т гісторыі. — Минск : Беларус. навука, 2004. — 180 с.

Сказание о Турове / П. Ф. Лысенко ; НАН Беларусі, Ін-т гісторыі. — 2-е изд. — Минск : Беларус. навука, 2007. — 118 с.

Открытие Берестья / П. Ф. Лысенко. — 2-е изд., доп. — Минск : Беларус. навука, 2007. — 181 с.

Древний Пинск, XI–XIII вв. / П. Ф. Лысенко. — Пинск : Пинская региональная типография, 2007. — 171 с.

Літаратура аб жыцці і дзейнасці вучонага

Лысенка Пётр Фёдаравіч // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. — Мінск, 1999. — Т. 9. — С. 384–385.

Лысенко Пётр Фёдорович // Республика Беларусь : энциклопедия : в 7 т. — Минск, 2007. — Т. 4. — С. 575.

Лысенка Пётр Фёдаравіч // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. — Мінск, 1997. — Т. 4. — С. 407.

Лысенка Пётр Фёдаравіч // Археалогія Беларусі: энцыклапедыя : у 2 т. — Мінск, 2011. — Т. 2. — С. 34.

Лысенко Пётр Фёдорович // Институт истории НАН Беларусі в лицах, 1929–2008 : биобиблиогр. справ. / Г. В. Корзенко [и др.] ; ред. совет: А. А. Коваленя (пред.) [и др.] ; НАН Беларусі, Ін-т гісторыі. — Минск, 2008. — 240 с.

Корзенко, Г. В. Лысенко Пётр Фёдорович / Г. В. Корзенко // Историки Беларусі в начале XXI столетия : биобиблиогр. справ. / Г. В. Корзенко ; НАН Беларусі, Ін-т гісторыі. — Минск, 2007. — С. 235–236.

Лысенко Пётр Фёдорович // Гуманитарии и обществоведы Национальной академии наук Беларусі / сост.: О. В. Бонько [и др.] ; редкол.: Л. Ф. Евменов [и др.] ; НАН Беларусі, Отд. науч. информ. по гуманит. наукам, Комис. по истории науки НАН Беларусі. — Минск, 1997. — С. 80.

Лысенка Пётр Фёдаравіч // Памяць : Пінск / уклад.: В. М. Курсаў, С. Ф. Шапіра ; рэдкал.: Г. К. Кісялёў (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск, 1998. — С. 500.

Каваленя, А. А. Даследчык Тураўскай зямлі : [да 75-годдзя з дня нараджэння і 45-годдзя навук. дзейнасці П. Ф. Лысенкі] / А. А. Каваленя. Бібліяграфічны паказальнік публікацый П. Ф. Лысенкі / склад. Т. М. Каробушкінай, Н. М. Дубіцкай. Літаратура аб жыцці і палявых даследаваннях П. Ф. Лысенкі / складанне Т. М. Каробушкінай, А. Ф. Лысенка. Он научил меня работать в тяжёлых условиях... : (слово про учителя) / Л. Колединский // Археалогія эпохі Сярэдневякоўя : [да 75-годдзя з дня нараджэння П. Ф. Лысенкі] / Ін-т гісторыі, НАН Беларусі ; навук. рэд. В. М. Ляўко. — Мінск, 2006. — С. 5–17, 238–240.

Каваленя, А. Даследчык Тураўскай зямлі / А. Каваленя, В. Ляўко, А. Мядзведзеў // Беларускі гістарычны часопіс. — 2006. — № 9. — С. 53–57.

Каробушкіна, Т. М. Даследчык Тураўскай зямлі / Т. М. Каробушкіна. Берестье: двадцать пять лет спустя / М. Шелехов // Тураўшчына : мінулае, сучаснасць, будучыня / НАН Беларусі, Ін-т гісторыі; Грамад. аб'яд-не Тураўс. навук.-асветніц. т-ва; навук. рэд. П. Ф. Лысенка. — Мінск, 2007. — Вып. 6. — С. 132–144.

Лысенко Пётр Фёдорович // Учёные Пинщины / авт.-сост.: Н. А. Кибак, П. Н. Синкевич ; ЗАО ВЦ «Аквабел». — Минск, 2003. — С. 77–78.

Белоус, И. Древняя Русь Петра Лысенко / И. Белоус // Нёман. — 2007. — № 4. — С. 175–181.

Шелехов, М. Берестье: двадцать лет спустя / М. Шелехов // Беларуская думка = Белорусская мысль. — 2002. — № 4. — С. 116–128.